

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

FISKERIVERKET INFORMATION 1:1997

Utvecklingsmöjligheter för det svenska östersjöfisket

*En översyn av det svenska
strukturstödet till fiskerinäringen
med fokusering på ostkusten*

STAFFAN LARSSON
Fiskeriverket

FISKERIVERKET

Ansvarig utgivare: Generaldirektör Per Wramner
Huvudredaktör: Informationsassistent Monica Bergman
Ansvarig redaktion: Chef U-avdelningen, Åke Petersson
Chef Havsfiskelaboratoriet, Jan Thulin
Chef Kustlaboratoriet, Erik Neuman
Chef Sötvattenslaboratoriet, Stellan F Hamrin
Informationschef, Lars Swahn

FISKERIVERKET producerar, sedan september 1997, två nya serier;
Fiskeriverket Information (ISSN 1402-8719)
Fiskeriverket Rapport (ISSN 1104-5906)
Dessa ersätter tidigare serier;
Kustrapport (ISSN 1102-5670)
Information från Havsfiskelaboratoriet Lysekil (ISSN 1100-4517)
Information från Sötvattenslaboratoriet Drottningholm (ISSN 0346-7007)
Rapport/Reports från Fiskeriverket (ISSN 1104-5906)

För prenumeration och ytterligare beställning kontakta:
Fiskeriverket, Sötvattenslaboratoriet, Monica Bergman,
178 93 Drottningholm
Telefon: 08-62 00 408, Fax: 08-759 03 38

Tryckt på Storafine miljövänligt papper i 1500 ex
September 1997
Göteborgs Länstryckeri AB

Utvecklingsmöjligheter för det svenska östersjöfisket

En översyn av det svenska strukturstödet
till fiskerinäringen med fokusering på ostkusten

Staffan Larsson

FISKERIVERKET, Marknads- och strukturavdelningen
Box 423, 401 26 GÖTEBORG

Fiskeriverket har som en del i en översyn av strukturstödet tillsammans med länsstyrelserna på ostkusten och fiskets organisationer genomfört en studie för att se på behoven och förutsättningarna för ett framtida östersjöfiske. I det nuvarande östersjöfisket finns ett antal strukturella problem som bör förändras.

Målsättningen är att utveckla ett hållbart och rationellt fiske med korta avstånd mellan fångst och konsument samt med en hantering och produktutveckling som ger bästa mervärde och därmed optimal ekonomisk nytta av resursen.

Som ett resultat av arbetet presenteras en möjlig utvecklingsväg där sill/strömming och skarpsillfisket omstruktureras från ett riktat foderfiske till ett fiske i första hand för humankonsumtion. För att förverkliga detta behövs ett antal mottagningsanläggningar etableras med kapacitet att ta hand om och förädla all fisk som landas, i första hand för konsumtion och i andra hand, när inte detta går, för foder. En förutsättning är att fiskebåtarna landar sin fångst färsk i RSW-tankar.

Fiskeriverket kan genom strukturmedel stödja en sådan utveckling.

Som ett led för att utveckla beredning och distribution av annan fisk föreslås att en distributions- och marknadsstudie genomförs.

För att möta framtidens konsumentkrav föreslås att en modell med riktlinjer och kvalitetsnormer utarbetas.

Innehållsförteckning

Inledning	5
En kort bakgrund till nuvarande struktur inom det svenska fisket	6
Fiskresurser	8
Strukturella problem inom det nuvarande Östersjöfisket	9
Utslagning av traditionellt sill/ strömmingsfiske	9
Foderfisket	9
Sårbar flotta	9
Dominans inom fiskhandel	9
Avsaknaden av marknadsplatser	10
Otidsenlig hantering	10
Obalans i fiskförsörjning	10
Dominans från västkusten	10
Fiskestopp som skapar problem	11
Långsiktiga utvecklingsmöjligheter för Östersjöfisket	12
Förslag till ny struktur för det framtida Östersjöfisket	14
Satsningar på sill/strömming och skarpsill	14
"Kompletta" mottagningsanläggningar	14
Sill/strömming och skarpsill för konsumtion	14
Sill/strömming och skarpsill för foder	14
Den framtida fiskeflottan	15
Konsekvenser av föreslagna satsningar	16
Medel att förverkliga nödvändiga investeringar	16
Insatser för torsk och annan fisk	16
Beredning	16
Fiskhandel/distribution	17
Kvalitets- och miljöprofil	17
English summary: Development possibilities for the Swedish Baltic Fisheries	18

Inledning

Det svenska strukturstödet till fiskesektorn har nu gått in på sitt tredje år även om stödet i praktiken, pga förseningar i starten, endast varit operativt drygt ett år. Erfarenheterna hittills har visat på en ganska markant fokusering av investeringarna till västkusten. Investeringarna på ostkusten ligger under den proportionella andelen av fisket. Samtidigt tyder mycket på att östersjöfisket i framtiden kommer att få en ökad betydelse bland annat på grund av nya marknader i Ryssland och Baltstaterna av sill/strömming och skarpsill. Frågan är nu vad som ligger bakom den låga investeringsviljan och vad som går att göra för att stimulera till ökade satsningar på ostkusten?

Som en del i en halvtidsöversyn av strukturstödet och som ett medel för att anpassa strukturstödet till den faktiska situationen har en studie och analys av läget genomförts. Resultatet presenteras i denna rapport och innehåller bland annat en beskrivning av en möjlig framtida utveckling av fisket kring Östersjön och förslag till åtgärder för att förverkliga den och vilken roll strukturstödet kan spela.

Översynen har genomförts av Staffan Larsson från Fiskeriverket i samarbete med

berörda länsstyrelser och fiskets organisationer. I första hand har arbetet täckt kuststräckan från Stockholms län till Skåne län inklusive Gotland. Av praktiska skäl har kusten delats in i fyra geografiska områden. För att få underlag för översynen och för att förankra arbetet har ett möte arrangerats inom varje område med ett antal utvalda personer. Det har utöver länsstyrelsens representanter varit fiskare och folk från beredningsindustrin. Hugo Andersson ordförande i SOC (Svenska ostkustfiskarnas centralförbund) och tillika vice ordförande i SFR (Sveriges fiskares riksförbund) har medverkat i arbete och i alla mötena. Det första mötet hölls i Kalmar den 6 mars för Kalmar län, nästa den 10 mars i Nyköping för Stockholms, Södermanlands och Östergötlands län, det tredje den 17 mars i Kristianstad för Blekinge och Skåne län och det sista 20 mars i Visby för Gotlands län.

En del av underlaget för arbetet har även kommit från ett möte med svenska kustfiskare som Fiskeriverkets Kustlaboratorium arrangerade i Öregrund den 8-9 april som en del i ett speciellt kustfiskeprojekt för Östersjön.

En kort bakgrund till nuvarande struktur inom det svenska fisket

Svenskt fiske har de senaste 30 åren gått igenom flera omfattande strukturella förändringar. Nedgången i sillfisket i slutet av 60-talet innebar en drastisk reduktion av den svenska Nordsjöflottan som länge dominerat det svenska fisket. Det totala svenska fisket minskade i volym liksom antalet anställda. Fisket koncentrerades till sill/strömning och torskfiske i Östersjön, Skagerack och Kattegatt. När sillfisket i Nordsjön stängdes 1977 minskade utbudet av sill vilket ledde till att avsättningsmöjligheterna för östersjösill förbättrades. Detta ledde till ett uppsving för sill/strömmingsfisket i Östersjön under ett antal år. Efter sillfisket fick torskfisket i Östersjön ett uppsving och utgjorde under större delen av 80-talet ryggraden i det svenska fisket. Några starka årsklasser gav under några år ett mycket bra fiske. Detta ledde till en hel del nyinvesteringar.

I slutet av 80-talet och början av 90-talet kom det svenska fisket att genomgå en andra kris. Torskfisket i Östersjön reducerades drastiskt samtidigt togs prisstödet på sill/strömning bort och sammantaget ledde detta till stora ekonomiska problem. Med de nyinvesteringar och de moderniseringar som gjorts i flottan fanns en överkapacitet i flottan vilket ledde till en del konkurser eller att en hel del båtar såldes utomlands. Många västkustfiskare har länge kombinerat fiske i västerhavet med fiske i Östersjön vilket gjort att de inte har varit så sårbara. De har i de flesta fall haft större båtar vilket varit räddningen eftersom man har kunnat gå över till foderfiske. På grund av det långa avståndet mellan fångst och landning på västkusten eller i nordjylland har det bara varit båtar med kapacitet att ta 250-300 ton eller mer som kunnat få lönsamhet i foderfisket. De flesta ostkustrålare har under 90-talet varit hänvisade till torskfisket med små kvoter och låga avräkningspriser och därmed en mycket ansträngd ekonomi.

Tabell 1. Fördelning av fångster och beräknat landningsvärde av 1996 års svenska fiske.

	Kvantitet %	Värde %	Västkust-fiskare %	Syd-kust-fiskare %	Ostkust-fiskare %
Västerhavet					
Sill	19	12	99,6	0,4	0,0
Skarpsill	1	1	88,2	11,8	0,0
Torsk	1	4	95,1	2,4	2,5
Makrill	2	4	100,0	0,0	0,0
Räka	1	7	97,2	1,0	1,8
Havskräfta	0	5	99,3	0,6	0,1
Ål	0	2	100,0	0,0	0,0
Övrig fisk	5	24	99,0	0,2	0,8
	29	58	98,7	1,0	0,3
Östersjön					
Sill	32	8	90,5	5,5	4,0
Skarpsill	29	6	96,0	0,4	3,6
Torsk	9	20	25,8	51,4	22,8
Lax	0	1	0,1	43,1	56,8
Ål	0	2	0,1	11,0	62,0
Övrig fisk	1	4	26,7	25,7	47,6
	71	42	83,2	9,7	7,0
	100	100	87,7	7,2	5,1

Av dagens totala svenska fiske på runt 350.000 ton (1996) fångas 71% i Östersjön, men detta motsvarar bara 42% av värdet. Orsaken till denna relativt låga andel av värdet är att största delen utgörs av sill/strömning och skarpsill (totalt 85% av den totala volymen), som mestadels landas som foderfisk (96%). Nedan visas de olika arternas betydelse i kvantitet och värde samt vem som fiskar respektive art (Tabell 1).

Som synes domineras fångsterna i Östersjön av västkustfiskarna, man står för över 90% av fångsterna av sill/strömning och skarpsill. Värdemässigt står de dock bara för drygt hälften av fångsten. Syd- och ostkustfiskarna står för den mer värdefulla fisken som proportionerligt ger bättre inkomster.

Om man utgår ifrån dagens fiskemönster kan man dela in ostkustfisket i tre huvudkategorier:

- ett småskaligt kustnära fiske,
- ett kustfiske,
- samt ett större mobilt fiske.

Det **småskaliga kustnära fisket** bedrivs främst inomskärs med öppna båtar och med passiva redskap i form av främst garn och ryssjor. Detta fiske har inte drastiskt påverkats under de senaste åren utan snarare haft en successiv nedgång. Ålfisket som utgör ett av de viktigaste fiskena har haft en viss nedgång, men har dock fortfarande mycket stor ekonomisk betydelse. Fångsterna av gös och gädda och fjällfisk har hållit sig på samma nivå.

Säl och skarv har under senare år kommit att förorsaka mycket stora problem. En stor del av det småskaliga kustnära fisket bedrivs på enskilt vatten och eftersom ägarförhållandena är komplicerade, utnyttjas bara en liten del (uppskattningsvis 1/3) av tillgängliga vatten. Det finns därför en god utvecklingspotential inom det kustnära fisket. Ett särskilt projekt drivs av Fiskeriverkets Kustlaboratorium med syfte att se vilka utvecklingsmöjligheter som finns och hur dessa skall kunna förverkligas.

Med **kustfiske** avses garn- och långrevsbåtar samt mindre trålare som fiskar längs kusten. Dessa utgår ifrån sin hemmahamn

och gör fisketurer på upp till några dagar. Torsk och lax har utgjort basen för detta fiske och därför har det drabbats ganska hårt under nedgången och vid fiskestopp under tidigare år. Fisket har återhämtat sig något under det senaste året, framför allt har fisket i södra Östersjön varit bra under 1996. Detta har dock inte kunnat utnyttjats av alla eftersom båtarna inom detta fiske normalt har en begränsad aktionsradie. Fisket efter andra arter som piggvar och skrubbskädda har ökat under senare år.

Det **större mobila fisket** avser större fiskebåtar, företrädesvis trålare på 15-18 m eller längre, som i sitt fiske inte är beroende av hemmahamn utan följer fisket i hela Östersjön. Den Östersjöbaserade flottan inom denna kategori har decimerats kraftigt sedan början av 90-talet. Merparten av båtar inom detta fiske utgörs av västkusttrålare.

Nedan (Tabell 2) ges en beskrivning av antal licensierade fiskebåtar, uppdelade i storleksklasserna "mindre" respektive "större än 12 m", samt antal yrkesfiskare med licenser.

Tabell 2. Antal licensierade fiskebåtar/fartyg, uppdelade i storleksklasserna "mindre än 12 m" och "större än 12 m", samt antal yrkesfiskare med licenser.

Län	Fiskebåtar <12 m		Fiskefartyg >12 m		Genomsnittstonnage	Genomsnittsalder (båtar)	Antal fiskare
	Antal	BT	Antal	BT			
Stockholm	47	185	9	815	25	26	75
Södermanland	19	86	6	475	28	33	51
Östergötland	34	107	1	41	7	29	51
Kalmar	183	806	25	1.112	12	28	239
Gotland	67	400	25	1.177	19	31	101
Blekinge	255	914	42	3.574	20	24	276
Skåne-L	85	353	20	2.239	32	26	140
Skåne-M	208	692	8	295	7	24	173

Fiskresurser

Generellt kan Östersjöns olika fiskbestånd, med några undantag som torsk och lax, tåla ett större fiske. Nedan ges en kort beskrivning av respektive bestånd. Den officiella landningsstatistiken är ofta bristfällig och fångsterna och deras ekonomiska betydelse kan i flera fall vara betydligt större. Speciellt gäller detta ål, gädda, gös och abborre. Landningsstatistiken som används nedan innehåller även norrlandslänen. Det finns även indikationer på att en del av den sill som rapporterats i foderfisket i själva verket har varit skarpsill.

Sill/strömming - bestånden av sill/strömming har under de senaste åren varit starka. Även om fisket under senare år har ökat har det inte nått upp till de avsatta kvoterna. Fångsterna har under de senaste åren bestått av relativt småvuxen sill/strömming. En teori är att bestånden är så stora att de inte växer till sig tillräckligt. För 1996 var de svenska kvoterna 149.500 ton och av dessa fångades ca 88.000 ton (62%). För 1997 uppgår de totala disponibla svenska kvoterna till 150.020 ton.

Skarpsill - liksom för sill/strömming har tillgången på skarpsill under de senaste åren varit god. En stor del av foderfisket har utgjorts av skarpsill. Av den för 1996 disponibla kvoten på 119.240 ton utnyttjades 109.500 ton (92%). Den för 1997 disponibla kvoten uppgår till 127.658 ton.

Torsk - efter ett antal år med minskad tillgång har resursen återhämtat sig till en del. De senaste åren har kvoterna och fångsterna ökat. Kvoten på 35.620 ton för 1996 utnyttjades fullt ut. För 1997 har kvoten höjts till 40.185 ton, detta kan jämföras med toppfångsterna under några år på 80-talet på runt 60.000 ton. Toppnoteringen 1984 låg på 65.000 ton.

Lax - kvoterna för lax har successivt minskat, bl a för att bättre kunna skydda det vilda laxbeståndet. Planer finns för att försöka flytta fisket från öppna havet till kus-

ten. Officiella landningsuppgifter för 1996 gav 442 ton till ett värde av 7,95 Mkr.

Ål - fångsterna av ål har enligt statistiken under en lång rad år minskat. På sina håll rapporteras dock en stabilisering. Den officiella statistiken är missvisande eftersom en hel del tas på enskilt vatten där det inte finns något krav på rapportering av fångsten. För det kustnära fisket är ålen ett av de viktigaste fiskslagen. Tillgången på ål kan knappast hotas av svenskt fiske.

Piggvar - fisket efter piggvar har ökat under senare år. För många båtar har piggvarfisket blivit ett viktigt komplement till torskfisket. Kunskapen om resurssituationen är dock begränsad. Officiella landningsuppgifter för 1996 ger 186 ton till ett värde av 5,58 Mkr.

Skrubba - fisket efter skrubbskädda har ökat, för 1996 var landning på syd- och ostkusten 647 ton till ett värde av 2 Mkr. Trots att kunskapen om resursen är liten bedöms fisket kunna ökas kraftigt.

Sik - Landningar av sik har minskat något det senaste året. Trots det bedöms fisket efter havslekande sik kunna ökas. För 1996 var landningsstatistiken 198 ton till ett värde av 2,45 Mkr.

Gädda - för gäddan har fisket gått tillbaka något på grund av sämre avsättning. För 1996 var de officiella landningarna på syd- och ostkusten 197 ton som gav 2,3 Mkr i landningsvärde. Bedömningen är att fisket av gädda kan ökas.

Abborre - fisket efter abborre gav 1996 79 ton i de officiella landningarna för syd- och ostkusten till ett värde av 0,59 Mkr. Fisket efter abborre kan öka avsevärt.

Gös - sedan slutet av 80-talet har fångsterna legat på lägre nivå. Det finns dock indikationer på att arten expanderar och att fisket kan ökas de närmaste åren. Den officiella landningsstatistiken ger 30 ton till ett värde av 0,95 Mkr.

Strukturella problem inom det nuvarande östersjöfisket

Om man analyserar dagens fiske i Östersjön så finns det ett antal strukturella problem som enklast kan delas upp enligt följande:

Utslagning av traditionellt sill/ strömmingsfiske

I det traditionella sill/strömmingsfisket med hantering i lådor har funnits en **tröskelnivå** som gjort att när priset nått under en nivå på 1,50-2 kr/kg har det inte längre varit lönsamt. Fiskebåtarna har då gått över till foderfiske om detta har varit möjligt. Den låga prisnivån har medfört att de flesta småskaliga fisken efter sill/strömming har slagits ut.

Foderfisket

Det mest uppenbara problemet är att största delen av Östersjöns resurser idag går till foder vilket totalt för landet ger ett lågt ekonomiskt utbyte. Denna lågvärdesprodukt skeppas sedan runt halva riket vilket kostar både bränsle och tid. Uppskattningsvis utgör merkostnaden för bränsle, för att gå till västkusten eller nordjylland istället för att landa på ostkusten, 6% av landningsvärdet. Den tid som binds upp motsvarar ca 25%.

Det riktade foderfisket innebär också en hantering som gör att vissa delar av fångsten som annars skulle kunna ge ett högre pris direkt vid fångst predestineras till foderkvalitet.

Det riktade foderfisket i Östersjön bedrivs på dispens. Det finns inom EU ett generellt förbud mot riktat foderfiske efter sill och det svenska undantaget gäller fram till slutet av 1997.

För det svenska fisket utgör det riktade foderfisket en klar "image"belastning. I allmänhetens perspektiv ger nerlastade båtar lätt en bild av rovfiske.

Foderfisket har bara blivit ett alternativ för större fartyg eftersom det krävs stora kvantiteter för att få lönsamhet.

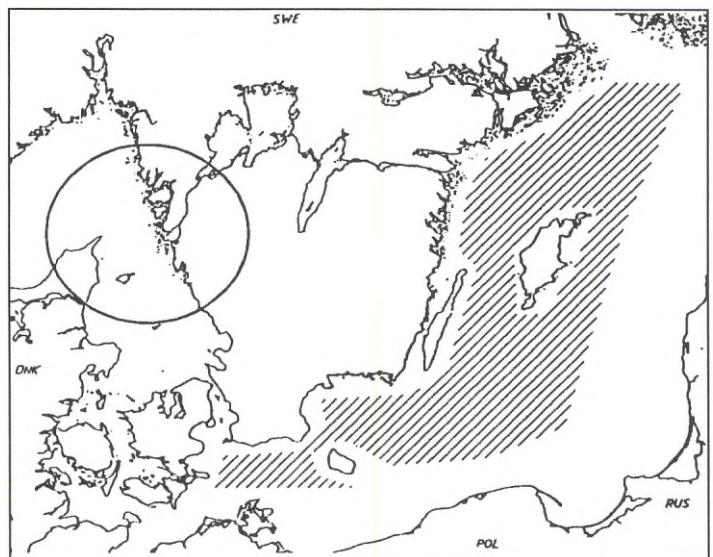
Sårbar flotta

Den östersjöbaserade fiskeflottan är mycket sårbar. Sedan sill/strömmingsfisket försvann

som alternativ har många fiskefartyg varit hänvisade till enbart torskfiske. Endast ett fåtal fiskefartyg, som har varit stora nog, har prövat möjligheterna att fiska på västkusten. På ostkusten finns inte samma tradition och erfarenhet av att bedriva ett rörligt fiske som på västkusten. Den pessimism och uppgivenhet som detta har skapat är därför förstäelig.

Dominans inom fiskhandel

Det är inte bara inom fisket som västkusten dominerar fiskerinäringen utan i lika hög grad inom fiskhandel och beredningsindustri. Den svenska fiskhandeln har idag en struktur som utvecklats för ett fiske i Nordsjön. Norra Jylland och Göteborg har av naturliga skäl blivit centrum. Det svenska fisket har haft en stor del i uppbyggnaden av beredningsindustrin på norra Jylland. Under 1950- och 60-talet var Östersjön något av en bakgård med järnridån nära inpå. Under 1970-talet började östersjöfisket öka i betydelse, men

Det geografiska avståndet mellan den västsvenska och nordjylländska koncentrationen inom fiskhandeln och Östersjöns fiskresurser är stort.

det faktum att Danmark var med i EG och att beredda fiskprodukter från Sverige belades med tull verkade för att konservera denna struktur.

Som exempel dominerar även Danmark och Göteborg handeln med sötvattensfisk. Export från Sverige går ofta både genom Göteborg och någon dansk kontakt innan det når kontinenten. Mycket tyder på att det ofta är för många led involverade, led som i praktiken inte tillför något. Det finns också exempel på fisk från ostkusten som säljs och transporteras till Göteborg för att sedan slutligen återvända tillbaka till marknaden i östra Sverige.

Nuvarande struktur svarar inte mot dagens situation och krav. Det är framförallt två förhållanden som har förändrats. Dels är Sverige nu medlem av EU och har inte längre någon tull på beredda fiskprodukter. Dels har järnridån fallit, Östeuropa har ökat som marknad. På sikt kommer samarbetet runt Östersjön att öka och avsättningen av exempelvis sill förväntas öka under närmaste tiden. Fokuseringen av svenskt fiske kommer således att successivt flyttas österut.

Avsaknaden av marknadsplatser

Ett annat strukturellt problem för östersjöfisket är avsaknaden av ändamålsenliga marknadsplatser eller handelsforum för fiskprodukter. Den fiskhandel som ändå finns på ostkusten är splittrad, utspridd och småskalig. Ostkusten har långt fler landningshamnar än på västkusten samtidigt som man hanterar avsevärt mindre kvantiteter.

Fiskarägda föreningar har ofta svarat för att sälja medlemmarnas fångster. Flera föreningar har under senare år haft stora ekonomiska problem och lagts ner. Föreningarna har inte varit flexibla nog, och har haft svårt att anpassa sig till nya situationer och krav. Det faktum att en stor del av fångsterna tidigare såldes via föreningarna och dessa nu delvis är borta är en del av förklaringen till nuvarande situation.

Otidsenlig hantering

Mycket av hanteringen av fisk från fångst till konsument, har blivit otidsenlig och kommer att få det allt svårare att klara framtidens krav. Fisket - beredningen - fiskhandeln fungerar ofta som isolerade öar istället för en sammanhängande kedja. Det finns exempel på fiskebåtar som är i hamn varje kväll men inte lossar förrän i slutet av veckan pga höga landningsavgifter. Detta leder till att fisken blir onödigt gammal och att marknaden och beredningsindustrin får för stora kvantiteter på en gång. Eftersom den landas mot slutet av veckan kan den inte beredas förrän kommande vecka.

Obalans i fiskförsörjning

Det finns fortfarande ett exportöverskott av fiskråvara och ett importöverskott av färdigberedda fiskprodukter. Större delen av vår torskråvara exporteras. Beredningen i Sverige av östersjötorsks uppskattas ligga på ca en tredjedel. Samtidigt importeras torskprodukter som motsvarar långt mer än Sveriges egna fångstvolym. Det är både frågan om en nationell obalans och en obalans inom östersjöregionen.

Dominans från västkusten

Fisket i Östersjön har länge dominerats av västkustfiskare med centrum runt Göteborg (Göteborgs och Öckerö kommuner). Denna dominans har en lång historia. Västkustfiskarna har alltid varit föregångare och lett utvecklingen. Detta har gett ett psykologiskt övertag. Det finns dock en fara i att utvecklingen leds av folk som inte har direkt bas eller utgår från regionen. Det kan finnas behov av unika lösningar som är anpassade för regionen, dvs att inte kopiera eller ta över något som är utvecklat under andra förhållanden. Frågan är generell och skall under inga omständigheter ses som någon kritik eller ställningstagande mot västkustfiskarna.

Fiskestopp som skapar problem

De senaste årens reglering av framförallt torsk har fungerat dåligt. Regleringen har inte varit anpassade till marknaden, vilket till viss del fått förödande konsekvenser. När fisket öppnas i början av året har landningarna varit så stora att detta lett till överskott och låga priser. Avsaknaden av alternativ för fiskaren har förstärkt situationen. När fisket senare har stoppats har beredningsindustrin stått utan råvaror och har för att överleva tvingats importera fisk. Man har därför fått stora säsongsvariationer i produktionen och periodvis tvingats att permittera personal. Ett antal beredningsföretag har gått i konkurs. För framtiden är det därför nödvändigt

att på olika sätt verka för en jämnare tillförsel av fisk på marknaden.

Sommarstoppet på torsk kan av biologiska skäl vara befogat. Men i och med att det är ett totalstopp leder det till en del andra konsekvenser. Under den tid då kusten är som mest befolkad och i princip fiskaren har så att säga marknaden inpå knuten, får han inte fiska torsk. Genom att sälja sin fångst direkt till kunderna på kajen kan han kanske få tre gånger så bra betalt som annars. Fiskaren är naturligtvis intresserad av att få en bra utkomst av fisket med minsta möjliga mängd fisk och ansträngning. Priset på fisk har i många fall en långt större betydelse än förändringar i kvoter.

Långsiktiga utvecklingsmöjligheter för östersjöfisket

Det finns idag goda grundförutsättningar för att anlägga ett långsiktigt perspektiv på fisket i Östersjön. Med EU:s gemensamma fiskevatten och tillämpningen av den relativa stabiliteten har Sverige ramarna givna för de svenska fiskevattnen och de fiskresurser som detta ger. Fiskeriverket har genom fartygstillstånd möjlighet att reglera fiskeflottans storlek. Genom kvoter kan fångstuttaget regleras. Dessa instrument ger en förutsättning för att kunna reglera ett långsiktigt hållbart fiske och utnyttjande av Östersjöns resurser. Genom strukturstöd finns det möjlighet att stimulera till ett optimalt nyttjande av fiskresurserna genom bl a bättre förädling och avsättning. Den långsiktiga målsättningen bör vara att ur ett nationellt perspektiv maximera förädlingsvärdet och därmed den ekonomiska nyttan av resursen utan att för den sakens skull äventyra resursen för framtiden.

Om man anlägger ett långsiktigt utvecklingsperspektiv på, i en första fas 5-10 år, är det viktigt att ta med de förändringsprocesser som redan finns och som kommer att påverka eller sätta villkoren för utvecklingen. Det är också viktigt att kunna se förutsättningslöst på utvecklingen för att inte fastna i nuvarande struktur. En grundläggande målsättning bör vara att få till stånd en strukturförändring som kan ge ett optimalt utnyttjande av fiskresurserna med en för ändamålet anpassad fiskeflotta, distributionssystem och beredningsindustri.

I det fortsatta arbetet har därför följande förhållanden, utgångspunkter, krav och antaganden gjorts:

- Östersjöns fiskresurser kommer för all framtid att fluktuera. Bestånden av sill/strömning, skarpsill, torsk och andra arter kommer att växla i tillgång beroende på reproduktion och andra förhållanden. Naturliga fluktuationer har ofta större betydelse än själva fisket och utgör därför ett grundelement som fiskerinäringen måste lära sig leva med. Näringen skall ha både en mental och finansiell beredskap för att klara av och övervintra en nedgång i fisket.
- Ett sätt att klara fluktuationer är att skapa ett flexibelt fiske som så att säga står på flera ben. För Östersjön skulle en kombination av torsk, sill och skarpsillfiske kunna vara möjlig, i alla fall för det större tonnage. Förhoppningsvis kan de olika fiskena balansera och till en del utjämna varandra.
- Det finns två förändringsprocesser som är oemotsägliga. Den första är att fokuseringen av svenskt fiske håller på att förskjutas österut. Baltstaterna integreras alltmer i vår ekonomi och handeln med Ryssland ökar. Idag sker direkta landningar av svenska fiskebåtar i Baltstaterna. Det finns en stor efterfrågan av sill och skarpsill i Ryssland. Mycket tyder på att denna marknad kommer att öka. Det verkar också enklare att landa direkt eller skeppa paketerad fisk från Sverige istället för att gå via Baltstaterna.
- Den andra förändringsprocessen är att marknaden kommer att ställa nya krav som fiskerinäringen måste kunna leva upp och anpassa sig till:
 - Kraven på kvalitet kommer att öka. Svenskt fiske riskerar bli utkonkurrerat om man inte kan visa på och garantera en viss kvalitet.
 - I detta sammanhang måste fiskhandeln bli mer transparent och kunna visa på en sammanhängande kedja och ett allt mindre avstånd mellan fångst och konsument. Det finns visserligen en trend mot en alltmer internationell fiskhandel, samtidigt som det finns en trend genom en ökad miljömedvetenhet hos konsumenten som går i motsatt riktning.
 - Det behövs en tydligare koppling mellan fiskare - beredning - konsument. Det

behövs en jämn tillförsel av fisk på marknaden. Fiskaren kan behöva ändra på sitt fiskemönster för att anpassa sig till konsumentbehoven. Det måste till ett incitament för att premiera kvalitet.

- Fisket kan komma att behöva miljömärkas. Fiskerinäringen kan komma att behöva bevisa att fångsterna som landas enbart kommer från ett långsiktigt hållbart fiske och att den inte är tagen från något hotat bestånd. Även om det inte formellt kanske kommer att ställas krav på "kravmärkta" fiskebåtar kan näringen få stora fördelar av att utveckla en miljöprofil för hela sektorn. Fisket kan gentemot andra matprodukter dra nytta av att vara "vildfångad".
- Fisk från Östersjön har länge haft ett marknadsproblem genom Livsmedels-

verkets negativa rekommendationer på östersjöfångad fisk. Förhoppningsvis är detta nu historia. I fortsättningen kan östersjöfisk börja konkurrera på samma villkor som fisk från andra vatten.

- En grundtes är att "marknaden" klarar bäst av att hantera avsättningen av fisken. För detta behövs en eller flera "marknadsplatser" eller något form av handelsforum för ostkustfisket. Det blir i detta sammanhang nödvändigt med en koncentration av landningshamnar.
- Det finns behov av att anlägga en bredare bio-ekonomisk syn på fångstregleringen för att bättre utnyttja resurserna ekonomiskt. Ett bättre ekonomiskt utbyte ger ett minskat tryck på resurserna.

Förslag till ny struktur för det framtida östersjöfisket

Den övergripande målsättningen är att omstrukturera och anpassa det svenska fisket i Östersjön så att tillgängliga fiskeresurser utnyttjas optimalt på ett långsiktigt och hållbart sätt för matförsörjning och med bästa ekonomiska utbyte.

Delmål:

- Sill/strömning och skarpsill skall så långt det är möjligt användas för konsumtion.
- Riktat foderfiske skall på sikt göras överflödigt.
- Den östersjöbaserade flottan skall vara flexibel att klara svängningar i tillgången på olika fiskeresurser och behoven på marknaden.
- Fisket skall så långt det är möjligt anpassas till att ge en jämn tillförsel av fisk på marknaden utan alltför stora stopp och för stora fluktuationer.
- Avståndet mellan fiskare, beredning och konsument bör minimeras.
- Utveckla fiskprodukter för att svara mot marknadens behov och höja förädlingsvärdet av fisken.

Satsningar på sill/strömning och skarpsill

”Kompleta” mottagningsanläggningar

För att bättre utnyttja de sill- och skarpsillresurser som finns i Östersjön behöver mottagningskapaciteten byggas upp i regionen. Om man utgår ifrån ett försiktigt utnyttjande av bestånden skulle en samlad kapacitet på runt 200.000 ton per år behövas (att jämföras med dagens kvoter på sill/strömning och skarpsill på 277.000 ton inklusive Bottenhavet). Om man delar upp fångsten på ett antal anläggningar med en kapacitet på 40.000 - 50.000 ton per år utspridda i regionen skulle det finnas utrymme för ca 4-5 anläggningar.

En första grundförutsättning är att all fisk landas som färskvara. Beslutet om hur fångsten skall användas skall flyttas fram till landningsplatsen. För att klara detta måste fiskefartygen vara utrustade med RSW tankar. Vid mindre kvantiteter kan big-box (större isolerad fiskbehållare) användas.

För att minimera hanteringen och optimalt utnyttja den landade fångsten måste dessa mottagningsanläggningar vara ”kompleta”, dvs de skall ha kapacitet att ta emot och ta hand om ett fiskefartygs hela landning. Det skall finnas kapacitet att bereda och hantera färsk sill och skarpsill, i första hand för konsumtion och i andra hand som foder. Vid landning skall fångsten sorteras och delas upp för olika användningsområden. Hur fisken kommer att användas kommer att bero både på företagets beredningskapacitet och marknadskontakter. Eftersom det handlar om en fiskråvara med ett lågt kilopris och med stora kvantiteter är det nödvändigt att all hantering i alla led sköts mycket rationellt för att hålla nere kostnaderna.

Det finns flera möjliga alternativ för den sorterade fångsten:

Sill/strömning och skarpsill för konsumtion

- Direkt försäljning på färsk marknad,
- filetering för försäljning färsk eller som fryst produkt,
- beredning av olika sill/ skarpsillprodukter,
- frysning av sorterad sill och skarpsill för export.

Sill/strömning och skarpsill för foder

- Direkt färsk som djurfoder,
- fryst som foder och som bete,
- eventuell för framtida utveckling av aminosyror,
- foder till fiskodlingar,
- ensilage för foder till animalieproduktion,
- fiskmjöl och fiskolja.

Det är upp till varje företag eller anläggning att utveckla sin profil för att på bästa sätt konkurrera om fiskråvaran och på marknaden. En mottagningsanläggning kan mycket väl bestå av flera företag som var och en har sin del av verksamheten.

På Ostkusten finns flera möjliga hamnar för att etablera kompletta mottagningsanläggningar av sill/ strömning och skarpsill.

Det är nödvändigt med god kajkapacitet och att anläggningen kan ligga i direkt anslutning till kajen för att minimera hanteringskostnaderna. Nedan ges några möjligheter. Det bör poängteras att det kan finnas flera andra alternativ:

Simrishamn - fiskehamn som idag inte utnyttjas fullt ut. Simrishamns fryshus AB har idag en verksamhet i linje med förslaget med mottagning av färsk sill och skarpsill. Denna kan utvecklas ytterligare. Djupgåendet i hamnen på 4,5 m sätter vissa begränsningar.

Karlskrona - fiskehamn med befintligt fryshus som har ledig kapacitet. Blekinge Fiskarnas Centralförening bedriver beredning av torsk och skulle kunna utveckla verksamheten till att även ta hand om sill. I hamnen utanför fryshuset är djupgåendet begränsat till 4,5 m.

Västervik - fiske och kommersiell hamn. Astrid Fiskeexport AB planerar att etablera en mottagningsanläggning för sill och skarpsill. Kommunen bygger för ändamålet om kajen. Inga problem med djupgående.

Oxelösund - en fiskehamn med god kapacitet och som idag utnyttjas dåligt.

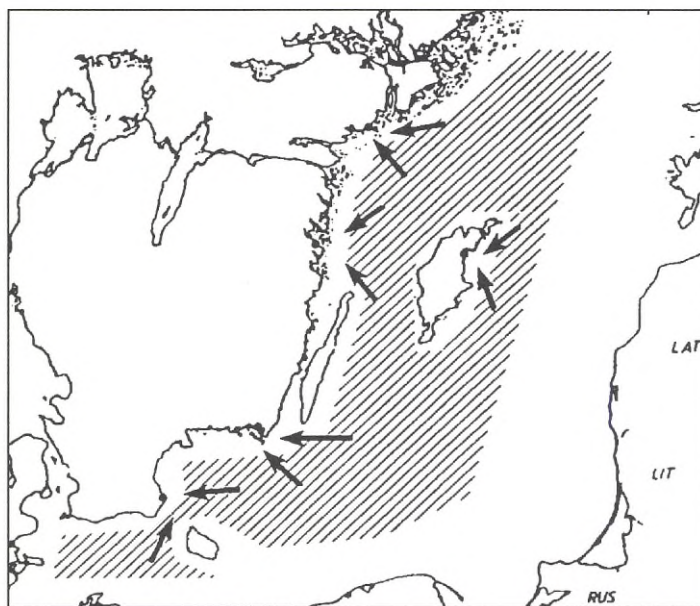
Med hänsyn till avståndet till fiskeplatserna hade det varit lämpligt att etablera en anläggning på Gotland, det finns flera alternativ:

Slite - gammal utskeppningshamn som idag inte fullt utnyttjas.

Ronehamn - fiskehamn som behöver muddras för att klara tillräckligt djupgående.

Den framtida fiskeflottan

En grundförutsättning för att kunna utnyttja sill/strömming och skarpsillbestånden i Östersjön är att rationellt kunna hantera stora kvantiteter med en liten arbetsinsats. Enda lösningen till detta är att utnyttja RSW (Refrigerated Sea Water)-tankar (alt CSW dvs tankar kylda med hjälp av is). För mindre tonnage kan big-boxar användas. Investeringar i RSW-tankar på den befintliga flottan är i för-

Den geografiska utspridningen av möjliga landningshamnar.

sta hand en arbetsmiljöförbättrande åtgärd, i andra hand en kvalitet- och säkerhetsåtgärd.

En stor del av den svenska "60-tals flottan" dvs framför allt stålbåtar byggda under 60-talet kan med RSW-tankar komma till bra användning.

Eftersom avståndet från fångstplats till landningsplats kortas, blir inte lastkapaciteten någon avgörande faktor för att få en god lönsamhet. Det kan också för mottagningen vara en fördel att det inte landas för stora kvantiteter utan att det blir ett jämt flöde av fisk under veckan. Därför kan en lastkapacitet på 100-200 m³ räcka.

För att skapa en flexibilitet för den östersjöbaserade flottan är det viktigt att ha fler ben att stå på. Trålare som både kan användas för torsk- och sill/skarpsillfiske kan bli en bra kombination. För torskfiske kan RSW-tankar användas eller också kan man ha en kombination med ett konventionellt lastrum.

På sikt kan detta kombinationsfiske förrenta nyinvesteringar. En optimal fartygsstorlek skulle kunna ligga på 25-30 meter och med 250-350 BT.

Konsekvenser av föreslagna satsningar

Ett system där resursen av sill/strömning och skarpsill utnyttjas på ett optimalt sätt kommer att kännas sundare även om en fortsatt del av fångsten kommer att gå till foder. Sverige kommer på så sätt att klara EU:s bestämmelser mot riktat foderfiske.

Satsningen kommer att kunna få en psykologisk betydelse för östersjöregionen genom att den inger ny framtidstro och ger ett ekonomiskt uppsving för regionen. Uppskattningsvis kan investeringarna i de föreslagna mottagningsanläggningarna leda till ett hundratal nya arbetstillfällen.

Dagens foderfiske ger ett kilopris på drygt 70 öre. Med en försiktigt bedömning skulle en fördubbling av genomsnittspriset lätt vara möjlig. Detta skulle ge en total ökning av landningsvärdet på bortåt 150 Mkr. Västskustfiskarna skulle minska sina omkostnader för bränsle med 6%. Vid landningar i RSW-tankar minskar den totala lastkapaciteten med drygt 30% samtidigt blir det mer tid för fiske istället för gångtid till västkusten.

Det är möjligt att de fartyg som idag kör kontinuerligt med dubbla besättningar kommer att minska på intensiteten eftersom lönsamheten kommer att bli bättre. Det är sannolikt att de samlade fångsterna från de fartyg som idag bedriver foderfiske kommer att minska en del.

Det är också troligt att en hel del av de trålare, både från väst- och ostkusten, som idag bedriver torskfiske kommer helt eller periodvis att gå över till sill- och skarpsillfiske. Detta kommer att leda till att trycket på torskfisket kommer att minska.

De mottagningsanläggningar som etableras kommer även att få betydelse för det småskaliga fisket och kustfisket. Det finns en rad synergieffekter som kan förväntas. Dels kan det underlätta avsättning för en del av fångsterna och dels kommer servicen på olika sätt att förbättras.

Medel att förverkliga nödvändiga investeringar

Bara det faktum att staten tillsammans med fiskets organisationer enas om en önskvärd utveckling och visar på hur denna kan förverkligas kommer att mobilisera intresserade entreprenörer och investerare. Några av dem finns redan. Med det strukturstöd som finns kan staten dessutom stimulera till att dessa investeringar kommer till stånd. Strukturstödet till beredning bör därför ges en regional prioritering. Det bör dock i detta sammanhang poängteras att det aldrig får bli frågan om att göra avkall på affärsmässighet och den långsiktiga bärkraften och lönsamheten i de investeringar som görs. Det totala investeringsbehovet för mottagningsanläggningar uppskattas till 200 Mkr.

För de satsningar som behövs för fiskeflottan beräknas investeringar i RSW-tankar till ca 60 Mkr. För investeringar i kvalitetshöjande investeringar gäller att fartyget inte är äldre än 30 år, men genom att investeringar i RSW-tankar i detta sammanhang i första hand är arbetsmiljöinvesteringar och i andra hand kvalitetsinvesteringar gäller inte denna gräns. Det finns fysiskt sett ingen möjlighet att hantera de kvantiteter som det rör sig om på ett mänskligt och ekonomiskt sätt utan RSW-tankar eller småskaliga big-boxar. Investeringar i RSW-tankar bör ges prioritet vid allokering av medel.

Insatser för torsk och annan fisk

Beredning

Större delen av den torsk och annan vitfisk som fångas i Östersjön försvinner från regionen som råvara, samtidigt importerar beredda fiskprodukter. Med några få undantag, som Blekinge och Österlen, saknas det beredningsindustri. Det finns ett utrymme för ökad beredning av fiskprodukter, det finns också behov av att utveckla nya produkter som skulle kunna ge ett förhöjt värde och bättre svara mot konsumentens behov.

Som ett medel för att stimulera investeringar inom detta området finns idag strukturstöd till beredning och förädling. Det är möjligt att även här ha en regional prioritering. Det kan även finnas möjligheter att ge stöd via Pesca programmet (gäller för Västervik, Borgholm, Gotland, Mörbylånga, Karlskorna, Sölvesborg och Simrishamn kommuner).

Fiskhandel/distribution

I dagens läge är det svårt att få fram en bild eller beskrivning av hur distributionen av fisk går till i regionen. Det finns alltför många frågetecken kring fiskhandeln.

För att gå vidare är det nödvändigt att göra en kartläggning av hur fiskhandeln bedrivs samt att göra en undersökning av marknaden i regionen. Den bör även översiktligt täcka övriga Sverige och exportmarknaderna.

Studien bör kartlägga:

- Nuvarande fiskhandel och distribution av östersjöfångad fisk, denna kartläggning bör följa fisken fram till konsument och inkludera olika former av beredning.
- Marknaden för fisk i regionen och övriga Sverige samt även ge en översikt av EU-marknaden och övriga exportmarknader.
- Problem och flaskhalsar utifrån involverade aktörers perspektiv.
- Förändringstrender i konsumtionsmönster i Sverige och på exportmarknaden.

Med studien som bas kan ett eller några seminarier hållas i regionen med berörda parter för att stimulera till satsningar inom området och för att komma fram till gemensamma åtgärder. Detta skulle kunna leda till en bättre användning av strukturstödet.

Kustlaboratoriet har inom ramen för sitt Östersjöprojekt en komponent där marknaden och fiskhandeln med sik, gös, abborre och gädda studeras. Detta arbete som inletts bör integreras i studien.

En studie av detta slag skulle kunna finansieras under rubriken Studier och Pilot-

projekt eller Marknadsföring och eventuellt vara kopplad till Nya Svensk Fisk.

Kvalitets- och miljöprofil

Kvalitet på fisk är ju i sig inget nytt utan har ansetts som en självklarhet. Det ställs dock idag större formella krav på kvalitet i hanteringen av fisk bl a som en konsekvens av vårt EU-medlemskap. Kvalitet kommer också alltmer in som begrepp i fisket som försäljningsargument. En del av de nyinvesteringar i större tonnage som görs på västkusten görs med främsta syfte att snabbt kunna leverera en förstklassig produkt. Även om skillnaderna i kvalitet på fångsten kanske är marginell så får det i dessa sammanhang, med relativt stora kvantiteter, stor betydelse på det totala landningsvärdet.

Kvalitetsbegreppet har nu också fått en vidare innebörd. Det finns en växande grupp konsumenter som ställer krav på att få veta vad man äter. Det är inte bara frågan om en faktisk mätbar kvalitet på en slutprodukt, utan det handlar om att kunna visa och garantera att fångsten har hanterats efter vissa kvalitetsnormer. I förlängningen handlar det om att profilera sig och visa för konsumenterna att en viss kvalitetsklassad fisk verkligen står för deklarerad kvalitet. Genom att visa på en kvalitetsstandard kan kvaliteten användas som marknadsföringsargument.

Går man vidare kan man även koppla på miljöargument. Fisk som fångas i havet har klara fördelar gentemot jordbruksprodukter. Det gäller att visa att alla moment från fångst - hantering - bearbetning - distribution fram till konsumenten sköts ur resurs- och miljösynpunkt på bästa möjliga sätt.

Behoven att utveckla dessa områden är inget specifikt för ostkusten, det gäller för hela det svenska fisket. Men för ostkusten skulle framförallt det småskaliga kustnära fisket och kustfisket kunna dra nytta av att utveckla en kvalitets- och miljöprofil. Dessutom kanske det ändå bara är en tidsfråga när konkurrensen kommer att kräva detta. Därför, om i en

utvecklings- och förändringsprocess, är det lika bra att ha med kvalitetsfrågorna redan från början.

För att komma vidare skulle en modell med riktlinjer och kvalitetsnormer utvecklas

som senare kan ligga till grund för eventuell certifiering. Det borde vara möjligt att finansiera delar av ett dylikt arbete inom strukturplanen.

English summary: Development possibilities for the Swedish Baltic Fisheries

When Sweden joined the European Union in 1995 this involved among others participation in the ongoing structural programmes. For the fishery sector a structural programme was elaborated and became operative in early 1996. As part of a review after the first year the National Board of Fisheries, with participation of the County Administrations and the Fishermen's Federations, conducted a study to identify the needs and the conditions for future development of the fisheries in the Baltic.

The study was conducted based on the assumption that the long-term objective for the sector is to develop a sustainable and rational fishery where the distance between capture and consumption is minimized and at the same time involves a handling and product development which provide the best added value and thereby the optimal economic use of the fishresources.

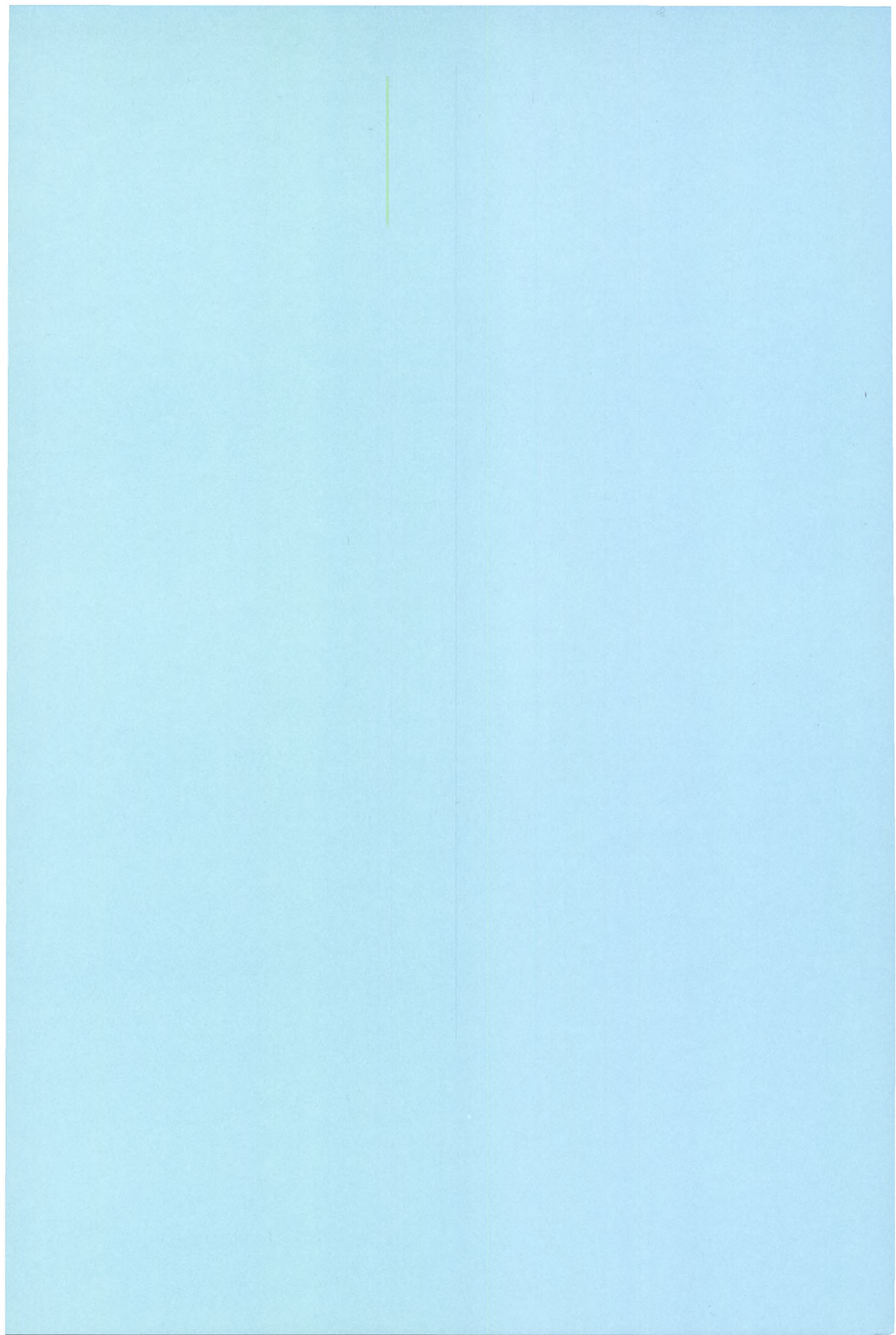
As an outcome of the study a possible development is presented where the present herring and sprat fishing is restructured from

fishing for fishmeal and fodder to a fishing in the first hand directed towards human consumption. To realize such a restructuring there is need for extensive investments in a number of plants in the concerned region to obtain the capacity to handle and process all herring and sprat landed primarily for human consumption and then the remainder for fodder. One important part in this process is that the fish is landed fresh in RSW-tanks (refrigerated seawater tanks).

The National Board of Fisheries could through structural funds support such a development.

In order to get a better base for supporting the processing and distribution of other fish than herring and sprat from the Swedish Baltic coast, a distribution- and marketing study should be carried out.

There is also need to develop a model with guidelines and quality standards in order to meet the increasing requests and demands from the consumers on quality and environmental aspects.

FISKERIVERKET, som är den centrala statliga myndigheten för fiske, vattenbruk och fiskevård i Sverige, skall verka för en ansvarsfull hushållning med fisktillgångarna så att de långsiktigt kan utnyttjas i ett uthålligt fiske av olika slag.

Verket har också ett miljövårdsansvar och skall verka för en biologisk mångfald och för ett rikt och varierat fiskbestånd. I uppdraget att främja forskning och bedriva utvecklingsverksamhet på fiskets område organiserar Fiskeriverket *Havsfiskelaboratoriet* i Lysekil, *Sötvattenslaboratoriet* i Drottningholm, *Kustlaboratoriet* i Öregrund, två *Fiskeriförsöksstationer* (Älvkarleby och Kålarne) och tre *Utredningskontor* (Jönköping, Härnösand och Luleå).

